

Meie valla orhideed. Teine lugu. Hall käpp.

Eelmises loos mainisin, et orhideeliste maakeelne nimi on käpalised. Seda nimetust näib õigustavat asjaolu, et sõna „käpp” sisaldub peaaegu poolte kodumaiste käpaliste liiginimedes. Enamasti esineb see küll liitsõna osana (nt. sõrmkäpp), kuid Eestis kasvab ka neli „päris” käppa, kellest kolme leidub vähemal või rohkemal määral ka Kõrgessaare vallas.

Kõige arvukam ja levinum on **hall käpp** (*Orchis militaris*). Oma nime esimese poole on ta saanud õiekattelehtede väliskülje värvi järgi. Veel avanemata õitega halli käpa õisik on tõepoolest roosakashalli tooni. Selle tunnuse järgi on teda lihtne ära tunda ning teistest sarnastest liikidest eristada.

Esimesed õied avab hall käpp tavaliselt mai lõpus ja neid on tal õisikus tihedalt ja ohtralt, et pakkuda silmailu juuni keskpaigani ja kauemgi veel. Jahedama hiliskevade puhul võib varjulisemates kasvukohtades leida õitsvaid taimi ka jaanipäeva paiku .

Halli käpa avanenud õite värvus on punakasvioletne. Huule keskosas muutub see valkjasroosaks, mille taustal on hästi näha purpurpunased näsapid kandvad täpid. Huul ise on omapäraselt neljaks harunenud meenutades kujult inimest, kes käsi-jalgu harali hoiab. Teised õiekattelehed, mis kohati tumevioletset triipudega, on kooldunud huule kohale moodustades „mehikesele” peakatte. Ladinakeelse nimetuse andja on arvatavasti õies ära tundnud kiivrit kandva sõjamehe, sellest pärineb liiginimi *militaris*. Hallil käpal esineb ka väga haruldane valgeõieline vorm, mida on kohatud aeg-ajalt Hiiumaalgi.

Kuigi halli käpa õied ei sisalda nektarit, on ta putuktolmleja. Noored teotahtelised mesilased ja kimalased ei oska aimata, et nii erksavärvilistes õites mitte midagi nende jaoks ei leidu. Ning enne kui pettusest aru saavad, on hulk tolmeldamistööd juba tehtud. Õitseajal toimetavad halli käpa kallal ka ühed teised elukad – metssead, kellele meeldib maiustada tema mullas leiduvate mugulatega. Sealjuures tehakse seda laastamistööd hämmastava täpsusega – järele jääb vaid väike auguke rohukamar ning maas lebav mugulataim. Õnneks on maisjuunis metsa all ka muud söödavat ning seni on tõesti piirdunud vaid maiustamisega.

Halli käpa lehed on helerohelised, läikivad, lopsakad ja laiad, osa neist moodustavad varre ümber lehetupe. Ka lehtede järgi on seda taime võrdlemisi lihtne ära tunda, veidi kogenum silm suudab teistest taimedest eristada ka noori ilma õisikuta isendeid.

Kirjanduse andmeil moodustab hall käpp esimese õisikuarre keskmiselt 6.-7. eluaastal, esimese maapea lehe 4 aasta vanuselt.

Siiski pole ta kuigi pikaeline taim. On teada kohti, kus ta end küll mõneks ajaks ilmutas, kuid seejärel taas kadus.

Hall käpp on lubjalembene taim. Tema peamisteks kasvukohtadeks on loopealsed, niidud, kadastikud ja puisniidud. Veel meeldib talle kasvada tee- ja kraavipervedel. Sobivate kasvutingimuste korral võib ta levida sööti jäänud põldudele, kuid tihe kulu võib talle seal peagi saatuslikuks saada. Olen halli käppa kohanud ka üsna märjas kasvukohas soisel pinnasel, samuti rohtunud männikus ja segametsas, kuid need paigad on pigem erandlikud ning näitavad selle toreda taime elujanu.

Eestis jõuab hall käpp oma levila põhjapiirile. Teda on leitud ka Lõuna-Soomest, kuid põhjanaabrite juures on ta juba väga haruldane kasvades vaid üksikutes inimtegevuse tõttu lubjarikkaks muutunud kohtades. Eestis on hall käpp küllaltki arvukas lääneosas ja saartel, Põhja-Eestis leidub teda mõnevõrra vähem, Kesk- ja Lõuna-Eestis kuulub aga juba haruldaste liikide hulka.

Hall käpp on looduskaitse all kuuludes kaitsealuste liikide III kategooriasse.

Paremat elujärge saame talle pakkuda loomi karjatades, kadastikke harvendades ja puisniite hooldades. Ja niitmisega pole vaja halli käpa kasvukohtades liialt kiirustada. Seda võiks teha augustis, kui seemned valminud ning kuprad avanenud. Siis võib kindel olla, uus halli käpa põlvkond on saanud oma võimaluse tulla ning olla koos meiega.

Arto-Randel Servet
Kõrgessaare valla elanik,
Eesti Orhideekaitseklubi liige